

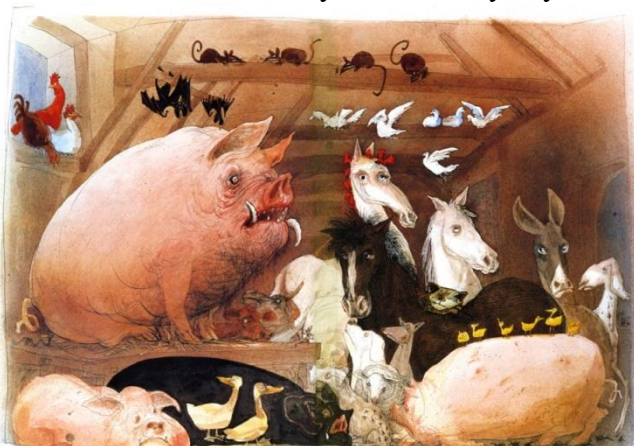
George Orwell (1903 – 1950): Farma zvířat (1945)

I.

Pan Jones, majitel Panské farmy, zamkl na noc kurníky, ale byl příšerně opilý, takže na zástrčky zapomněl. Potácel se přes dvůr a kužel světla z jeho lucerny poskakoval ze strany na stranu. U zadních dveří domu shodil holínky, natočil si poslední sklenici piva ze sudu v kuchyňce a dopotácel se do ložnice, odkud se již ozývalo spokojené chrápání paní Jonesové.

Jakmile světlo v ložnici zhaslo, začal se z celé farmy ozývat podivný šramot. Celý den se mezi zvířaty povídalo, že starý Major, výstavní střední bílý kanec, několikrát oceněný ve své kategorii, měl v noci podivný sen, který chtěl vyprávět ostatním. (...)

Zvířata se pomalu scházela a uvelebovala se podle svého vkusu. První přišli psi Bára, Janina a Haryk, pak prasata, která se zabydlela ve slámě hned před Majorem. Slepice se posadily na okenní rámy, holubi v podkroví, ovce a krávy ulehly vedle prasat a začaly přežvykovat. Dva tažní koně, Boxer a Lupina, přišli současně a opatrně se uložili, aby neublížili menším zvířátkům ležícím v slámě. (...) Po koních přišla bílá koza Majka a osel Benjamin – nejstarší a nejmrzutější zvíře na statku. Málokdy mluvil, a když něco řekl, tak to byla nějaká cynická poznámka. Říkal například, že Bůh mu dal ocas, aby jím odháněl mouchy, ale raději by se obešel bez ocasu – a bez much. Na rozdíl od ostatních se nikdy nesmál. Když byl tázán proč, říkal, že tu nevidí nic k smíchu. (...)

Když Major viděl, že všichni se již pohodlně usadili a netrpělivě čekají, odkašlal si a začal:

„Soudruzi, jistě jste již slyšeli, jaký jsem měl včera podivný sen. (...)

V čem je, soudruzi, podstata života? Jen se podívejte. Naše životy jsou bídné, upracované, krátké. Narodíme se, dostaneme nažrat jen tolik, abychom nechcípili, ti, kteří mohou, musí pracovat až do vyčerpání, a jakmile nám dojdou síly a už nejsme užiteční, je náš život krutě ukončen. Žádné zvíře v Anglii nezná štěstí a odpočinek. Žádné zvíře v Anglii není

svobodné. Zvířecí život je bída a otroctví. Taková je pravda, soudruzi.

Ale je takový řád přírody? Je snad anglická půda tak chudá, že nezaručí slušný život těm, kdo ji obývají? Ne, soudruzi, tisíckrát ne! (...) Proč tedy žijeme v tak bídných podmínkách? Protože skoro všechny výtěžek naší práce nám kradou lidé! A tady, soudruzi, je odpověď na všechny naše problémy. Ta odpověď spočívá v jediném slovu – Člověk. Člověk je náš jediný opravdový nepřítel. Odstraňme Člověka a hlavní příčina hladu a přepracování zmizí!

Člověk je jediný tvor, který konzumuje, aniž by produkoval. Nedává mléko, nesnáší vejce, neutáhne pluh a neumí utíkat tak rychle, aby chytil zajíce! Přesto je pánem všech zvířat, nutí je pracovat a vrací jim jen tolik, aby je udržel při životě, a zbytek si nechává. Naše práce obdělává půdu, náš trus ji hnojí, přesto nikdo z nás nemá víc než svoji kůži. Vy krávy, které sedíte přede mnou, kolik tisíc litrů mléka jste daly za minulý rok. A co se s tím mlékem, kterým jste měly vykrmit svá pěkná telata, co se s ním stalo? Do poslední kapky steklo do hrdla nepřátel! A vy slepice, kolik vajec jste loni snesly a z kolika se mohla vylíhnout kuřátka? Většinu jich odnesli na trh, aby si Jones a jeho lidé vydělali. A ty, Lupino, kde máš ta čtyři hříbátka, co se ti narodila? Byla oporou a potěšením tvého stáří? Kdepak! Jakmile jim byl rok, všechna prodali a už je neuvidíš! Čtyřikrát jsi porodila, dřeš se na polích, ale dali ti za to někdy něco víc než trochu jídla a stáj? (...)

Selátka, co tu sedíte přede mnou, vás vykrmují na maso a do roka budete všechna kvičet na reznickém špalku. (...)

Copak není úplně jasné, soudruzi, že toto zlo našeho života pochází z tyranie lidských bytostí? Produkty naší práce nám budou patřit pouze tehdy, zbavíme-li se Člověka! Mohli bychom získat svobodu a bohatství téměř ze dne na den! Co tedy musíme udělat? Ve dne v noci, tělem i duší pracovat na svržení lidské rasy. A to je moje poselství, soudruzi: REVOLUCE! (...)

Neposlouchejte nikdy ty, kteří vám budou tvrdit, že člověk a zvíře mají společné zájmy, že prospěch jednoho je prospěchem druhého. To vše jsou lži! Člověk neuznává zájmy jiného tvora než sebe. A mezi námi zvířaty musí být dokonalá jednota a bojové soudružství. Všichni lidé jsou nepřátelé, všechna zvířata jsou si soudruhy!“ (...)

II.

O tři dny později starý Major tiše ve spánku zemřel. Jeho ostatky zakopali na úpatí sadu. (...)

Organizování a školení zvířat leželo pochopitelně na prasatech, která byla považována za nejchytřejší. Mezi nimi pak byli nejvíce uznáváni dva kanci, Kuliš a Napoleon, které si pan Jones krmil na prodej. Napoleon byl velký, poněkud divoce vypadající berkshirský kanec, na farmě jediný svého druhu. Mnoho nemluvil, ale za to, co řekl, se dovedl postavit. Kuliš byl mnohem živější, rychle mluvil, ale nepovažovali jej za tak charakterní prase jako Napoleona. Jinak byli na farmě kromě prasnic jen samí krmní vepřici. Mezi nimi vynikalo malé tlusté prase Pištík s velkými kulatými tvářemi, jiskrnými očima, hbitými pohyby a pronikavým hlasem. Byl brilantní řečník, a když debatoval o nějakém obtížném bodu, měl svůj zvláštní způsob poskakování ze strany na stranu a přitom mrskal ocáskem, což z nějakých důvodů působilo velmi přesvědčivě. (...)

Revoluce se měla odbyť mnohem dřív a snadněji, než kdokoli předpokládal. (...)

Večer před svatojánskou nocí, která připadala na sobotu, se pan Jones tak nezřízeně opil v hostinci U Rudého lva, že se na farmu vrátil až v neděli v poledne. Jeho čeledíni podojili ráno krávy, ale pak šli na zajíce, aniž by se namáhali nakrmit ostatní zvířata. Jakmile se pan Jones vrátil, ulehl na pohovku v obývacím pokoji, přikryl si obličej novinami a okamžitě usnul, takže když přišel večer, zvířata byla stále o hladu. Tím však byla dovršena míra jejich trpělivosti, Jedna z krav vyrazila dveře kůlny, v níž byly zásoby, a všichni se začali krmit. Vtom se pan Jones probudil. Za chvíli přiběhl i se čtyřmi čeledíny a začali kolem sebe šlehat bičí hlava nehlava. Ale zvířata byla příliš hladová. Ačkoliv podobný čin neplánovala, obrátila se jako na povel proti Jonesovi a jeho pomocníkům. Vyrazila proti svým trýznitelům, trkala do nich a kopala ze všech stran. Jonesovi s čeledíny se situace vymkla zcela z rukou. Nikdy předtím u zvířat podobné chování nepostřehli, a náhlý odpor tvorů, jež mohli doposud tlouct a týrat, je k smrti vyděsil. Zmohli se na chabý pokus o obranu a pak vzali nohy na ramena. (...)

Vše, co připomínalo pana Jonese, zničila zvířata nevídanou rychlostí. Napoleon je pak zavedl k zásobárně a dal každému dvojnásobnou porci zrní a psům po dvou sucharech. (...)

Druhý den se všichni probudili za svítání jako obvykle. Náhle si však uvědomili tu nádhernou událost, která se stala včera, a vyběhli na pastvu. Kousek odtud byl pahorek, z něhož mohli přehlédnout celou farmu. Zvířata na něj vyběhla a v průzračném ranním světle se rozhlížela kolem. Všechno bylo jejich, vše, co viděla, bylo jejich! Z této myšlenky se jich zmocnilo takové vzrušení, že se bláznivě rozběhla dokolečka, vyskakovala do vzduchu, odrážela se mohutnými skoky, válela se v rose, nabírala plné tlamy sladké letní trávy, vykopávala drny z černé země a nasávala její sytou vůni. (...)

Pak se vydala v řadě zpět ke stavením farmy a mlčky se zastavila před vchodem do Jonesova domu. Také ten byl jejich, ale bála se do něj vstoupit.

Kuliš s Napoleonem nakonec vyrazili dveře rameny a zvířata vcházela po jednom, opatrně našlapující, aby nic nepoškodila. Po špičkách kráčela z pokoje do pokoje, mluvila tlumeným hlasem a při pohledu na neuvěřitelný luxus, na postele s péřovými pokrývkami, zrcadla, žíněné pohovky, bruselské koberce a obrázek královny Viktorie, pověšený nad krbovou římsou, je mrazilo v zádech. (...)

III.

Při senoseči se všichni pořádně nadřeli, ale nakonec dopadla mnohem lépe, než doufali. Práce byla někdy opravdu obtížná: náradí vymysleli lidé a nikoli zvířata, a tak velká překážka spočívala v tom, že ani jedno zvíře nedokázalo používat nástroje, které vyžadovaly vzpřímený postoj. Prasata si však dovedla poradit s každou těžkostí. Koně znali každou píď pole a rozuměli tedy kosení a hrabání sena lépe než pan Jones a jeho čeledíni. Prasata sama sice žádnou práci nevykonávala, zato všechno řídila a dohlížela na ostatní. (...)

Kuliš se ve volném čase také zabýval organizováním tzv. zvířecích rad. V tom byl neúnavný. Pro slepice založil „Radu pro výrobu vajec“, pro krávy „Ligu čistých ocasů“, pro krysy a zajíce „Radu pro doškolení divokých soudruhů“ (účelem této rady bylo ochočit krysy a zajíce), „Hnutí za bělejší vlnu“ pro ovce a kromě toho zorganizoval kurzy čtení a psaní. Většina jeho projektů však ztroskotala. Například pokusy ochočit divoká zvířata ustaly skoro okamžitě. Krysy a zajíce se chovali pořád stejně, a když se s nimi jednalo laskavě, jen toho zneužívali. (...)

Tajemství, kam mizí mléko, se brzy vysvětlilo. Každý den se přidávalo do krmení pro prasata. Právě dozrávala raná jablka a tráva v zahradě byla plná padavčat. Zvířata pokládala za samozřejmé, že si je spravedlivě rozdělí mezi sebe, ale jednoho dne přišel rozkaz, že všechna budou sebrána a odnesena na komandaturu, kde budou k dispozici prasatům. Některá zvířata reptala, ale nic tím nezměnila. Všechna prasata s tím souhlasila, dokonce i Kuliš a Napoleon. Pištík byl pověřen, aby věc vysvětlil ostatním.

„Soudruzi,“ zvolal, „jistě si všichni uvědomujete, že my prasata to neděláme ze sobectví, či že to snad znamená nějaké privilegium. Mnoho z nás ve skutečnosti jablka ani mléko nesnáší. Já osobně je nesnáším. Jíme je jen proto, abychom si zachovali zdraví. Jablka, soudruzi, a to je dokázáno vědecky, obsahují látky naprosto potřebné pro vývoj prasete. My prasata pracujeme duševně. Celé zařízení této farmy závisí na nás. Ve dne v noci se staráme o vaše blaho. My ta jablka jíme a mléko pijeme pro vás! Víte, co by se stalo, kdybychom my, prasata, nebyla schopna dostat svým povinností? Jones by přišel zpátky! Ano – Jones by se vrátil! A soudruzi,“ ječel Pištík téměř plačky a poskakoval sem tam, mrskuje ocáskem, „jistě nikdo nechcete, aby se Jones vrátil?“

Byla-li si zvířata něčím naprosto jista, pak tím, že nechťejí Jonese zpět. Když se na celý problém podívala z tohoto úhlu, neřekla už ani slovo. (...)

V.

(...) V lednu přišlo skutečně ošklivé počasí. Zem promrzla na kámen a na polích se nedalo pracovat. Ve velké stodole proběhlo mnoho schůzí a prasata se zabývala plánováním činnosti pro nastávající sezonu. Obecně bylo uznáno, aby prasata, evidentně chytřejší než ostatní zvířata, rozhodovala o všech politických otázkách farmy – jejich rozhodnutí pak musela být ratifikována většinou hlasů. (...)

Pochopitelně že Kuliš a Napoleon měli na otázku obrany rozdílné názory. Podle Napoleona si zvířata měla opatřit zbraně a naučit se je používat. Podle Kuliše zase měla vysílat další a další holuby mezi zvířata na jiné farmy a podněcovat tam povstání. Jeden argumentoval, že pokud se zvířata nebudou umět sama bránit, budou ovládnuta; druhý zase říkal, že když dojde k povstáním všude, nebude už potřeba se bránit. Zvířata poslouchala nejprve Napoleona, pak Kuliše, a nemohla si uspořádat v hlavě, kdo má pravdu. Vlastně souhlasila vždy s tím, kdo právě mluvil. (...)

Poté opět vyskočil Kuliš, překřičel ovce, jež znovu začínaly bečet, a vášnivě obhajoval své plány. Až doposud byly sympatie zvířat rozděleny téměř rovnoměrně; Kulišovo nadšení je však teď uchvátilo. Zářivými slovy vykresloval obraz Farmy zvířat, jakou bude, až se zvířata zbaví otrocké práce. Nechával se svými představami unášet mnohem dál než jen k řezačkám nebo cirkulárkám.

Elektrina bude sloužit pro pohon mlátiček, pluhů, bran, válců, sekaček a samovazačů; bude dodávat světlo do každé stáje, horkou i studenou vodu, i topit. Jakmile domluvil, nebylo již pochyb o tom, jak budou zvířata volit. Ale v tomto okamžiku se postavil Napoleon, podivně se na Kuliše podíval a z hrdla mu vyšlo pištivé zakvičení, jaké od něj ještě nikdo předtím neslyšel.

Zvenčí se okamžitě ozvalo hrozné štěkání a do stodoly se vřítelo devět obrovských psů s obojky pobitými ocelovými trny. Vrhli se rovnou na Kuliše, který taktak stačil včas vyskočit a vyhnout se jejich chňapajícím čelistem. Ve vteřině vylétl ze dveří, psy v zádech. Vyděšená a ohromená zvířata sledovala bez dechu ze dveří štvanici. Kuliš běžel napříč dlouhou pastvinou vedoucí k cestě. (...) Pak ještě z posledních sil zasprintoval, prorazil díru v živém plotě a navždy zmizel. (...)

VI.

(...) I přes těžkou práci se během léta zvířatům nevedlo nejhůř. Neměla sice o nic víc žrádla než za dnů pana Jonese, ale neměla ho snad ani méně. Výhoda toho, že krmila jen sebe a nemusela se starat o pět marnotratných lidí navíc, převažovala nad řadou jiných nevýhod. (...) Nicméně v průběhu léta začal statek pociťovat nedostatek různých materiálů. Chyběl parafinový olej, hřebíky, provazy, suchary pro psy a železo na podkovy pro koně, tedy věci, které si farma vyprodukovat sama nemohla. Později bude zapotřebí osiva a umělých hnojiv, i různého náradí a strojů pro větrný mlýn. Jak tohle všechno opatří, to si nikdo nedovedl ani představit. (...)

Jistý pan Whymper, advokát z Willingdonu, již souhlasil, že bude fungovat jako prostředník mezi Farmou zvířat a okolním světem. (...)

Asi v té době se prasata náhle přestěhovala do Jonesova domu, a začala tam bydlet. (...)

VII.

(...) Jednou v neděli dopoledne Pištík oznámil, že slepice, které právě začaly zase kvokat, se budou muset vzdát svých vajec. Prostřednictvím pana Whympera Napoleon přistoupil na smlouvu, kterou se zavázal k dodávkám čtyř set vajec týdně. Výtěžek z prodeje těchto vajec umožní zakoupit dostatek zrní a krmiv pro farmu až do nastávající sklizně.

Když to slepice uslyšely, spustily hrozný nářek. Byly už dříve upozorněny, že tato oběť možná bude nutná, ale nevěřily, že k tomu někdy skutečně dojde. Protestovaly, že odeberou-li se jim nyní vejce, bude to vražda, protože se právě připravují pro jarní reprodukci. A tak poprvé od doby, kdy byl vyhnán pan Jones, se na farmě vyskytlo něco, co připomínalo vzpouru. Pod vedením tří mladých černých minorek se slepice rozhodly postavit se Napoleonovým záměrům na odpor. Jejich protest spočíval v tom, že vyletěly na stropní trám, odkud snášely vejce, která se pochopitelně rozbíjela o podlahu. Napoleonova reakce byla rychlá a nelitostná. Nařídil okamžitě zastavit slepicím přiděly zrní a pohrozil trestem smrti každému zvířeti, které snad bude přistiženo, že jim podá i jen jediné zrníčko obilí. Na dodržování těchto rozkazů dohlíželi psi. Slepice vydržely pět dní, pak kapitulovaly a vrátily se zpět na svoje kukaně. Během této doby devět slepic zemřelo. Byly zakopány v sadu a rozhlásilo se, že zemřely na slepičí mor. (...)

X.

(...) Napoleon byl tak potěšen, že opustil své místo a obešel stůl, aby si přitůkl s panem Pilkingtonem. (...)

Ozvalo se stejné srdečné volání jako předtím, a sklenice byly vyprázdněny do dna. Ale zvířata, která celou scénu pozorovala zvenčí, měla najednou pocit, že se děje něco podivného. Co se to měnilo v tvářích prasat? (...)

Ted' už nebylo pochyb o tom, že s tvářemi prasat se něco stalo. Zvenčí pohlížela zvířata z prasete na člověka a z člověka na prase, a opět z prasat na člověka. Ale nebylo už možné rozlišit, která tvář patří člověku a která praseti.

George Orwell, *Farma zvířat*, Praha 1991, <http://www.sesity.net>. Přeložil Gabriel Gössel.

Poznámky a vysvětlivky:

berkshirský [berkširský], **Jones** [džəunz], **Kuliš** – alegorie Lva Trockého (1879 – 1940), ruského/sovětského komunisty, který jako revoluční idealista prohrál boj o moc s bezohledným Stalinem, byl vyhnán do ciziny a tam později na Stalinův pokyn zavražděn; **Major** – alegorie hlavního teoretika komunismu, německého filozofa Karla Marxe (1818 – 1883); **minorky** – plemeno slepic, velmi zdatné ve snášení vajec; **Napoleon** – jméno upomíná na francouzského vojvodu, jenž byl na počátku 19. století úhlavním nepřítelem Angličanů, ovšem prase Napoleon je alegorií gruzínského/sovětského komunistického diktátora Josifa Stalina (1879 – 1953); **soudruh** – česká verze oficiálního oslovení mezi členy komunistické společnosti; **Whymper** [wimpə].

George Orwell: Farma zvířat: poznámky k interpretaci

Na Orwellově *Farmě zvířat* je zajímavé už načasování. Knížka, naplněná výstižnou alegorickou kritikou sovětského komunismu, vyšla v roce, kdy skončila Druhá světová válka a kdy popularita komunismu jako politického směru prudce rostla jednak proto, že antikomunistická pravice byla shledána zodpovědnou za Světovou hospodářskou krizi, a tedy také za následující světový válečný konflikt, jednak proto, že podceňovaný komunistický Sovětský svaz vedený diktátorem Stalinem se výrazně podílel na porážce fašistických států, jež válku rozpoutaly.

Farma zvířat je rozměrná moderní politická bajka a Orwell nás nenechává na pochybách, že v ní chce být adresný. Snadno identifikujeme reálné předlohy Majora, Napoleona a Kuliše, poučený britský čtenář by ovšem jistě dokázal dosadit skutečná jména také u lidí zvnějšku (tedy ze Západu), kteří v zájmu svých kšeftů pomáhali prasečí diktaturu udržovat.

Jako základní téma knihy Orwell aktualizuje odvěký paradox každé revoluce: když je odstraněn surový kapitán i se svými důstojníky, jak loď popluje, když řadoví lodníci neznají pravidla navigace? V Orwellově domovině je toto téma spojováno – i v umělecké tvorbě – např. s proslulým příběhem vzpoury na lodi *Bounty* v 18. století. Farma zvířat ovšem propojuje takové téma revolty s realitou 20. století. Jones byl tupý vykořisťovatel jako mnoho velkopodnikatelů té doby. Sedmero porevolučních příkázání zvířecí farmy ovšem odkazuje jak na třídní boj proti takovým poměrům (*Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel*), tak i na absurditu nového režimu, který svou neschopnost nahrazuje novým despotismem (*Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější*). Kulišovy zvířecí schůze-rady stejně jako upachtěné budování větrného mlýna jsou paralelou těžkopádného byrokratického řízení ekonomiky, z níž byla odstraněna svobodná invence i soutěživost. Jones byl tyran, ale totalitní režim nastolený prasaty žádá od zvířat víc než on: myšlenkovou jednotu založenou na uvědomělém přijetí jediné ideologie. Privilegovaná pozice prasat odpovídá působení všemocného aparátu jediné vládnoucí politické strany, potlačení vzpoury slepic nebo likvidace udřeného hřebce Boxera jsou zase paralelou personálních čistek a politických soudních procesů.

Během četby zjišťujeme, že Orwell se od klasického žánru bajky vědomě odchyluje. Především se zdržuje jakéhokoli vysvětlujícího autorského komentáře (zatímco bajka zpravidla obsahuje explicitní mravní naučení). Zaujímá pozici co nejbližší pohledu obyčejných, „řadových“ zvířat, zprvu vstřícně přitakávajících vznikající nové tyranii (*Obecně bylo uznáno, aby prasata, evidentně chytřejší než ostatní zvířata, rozhodovala o všech politických otázkách farmy*), což mu umožňuje zprostředkovat čtenáři jak naivitu davu, tak plíživost, s níž je totalitní režim upevňován. Na rozdíl od mnohých bajek je Farma zvířat zřetelně satirická a nemá ani žádnou kladnou postavu, která by zde přinášela katarzi příběhu. Ovšem zatímco např. u Gogola takový jev dýchá pesimismem, zdá se, že Orwell zaujímá postoj opačný. Ukazuje, že totalitní diktatura stojí pouze na lži, a že je tedy velmi chatrnou stavbou, v níž není místo pro skutečného spasitele.

<http://writingasiplease.files.wordpress.com/2013/05/steadman-animal-farm.jpg>

http://payload292.cargocollective.com/1/16/528817/8149472/prt_200x200_1403793002_2x.jpg